

सुझने शान.

३।५—विद्यारहो विष्णो यो विद्यारयानुं वि;
माये नमः नमि नमो मां कलि हठ.

ਮੇਰਾ ਮੇਰਾ,
ਦੇ, ਮੇਰਾ

3. १५९.

દુરત્યયેઽધ્યન્યજયા નિવેશિતો

રજસ્તમઃ સત્ત્વ વિભક્ત કર્મદૃક્ ।

સ એષ સાર્યોઽર્થપરઃ પરિભ્રમન્

થવાટર્કી યાતિ ન શર્મ વિદત્તિ ॥ ચરત.

“આ દુરતર મનુષ્ય આર્થમાં માયાએ નાખેલો, રજેશુભ, તમેશુભ અને સત્વશુભથી છુદાં છુદાં જહોંયાયલાં કર્મેનિભ પોતાનાં કર્તવ્ય સમજનારો. આ છવસયુદાય, નયેમ વ્યાપારીઓનાં સંઘ પણ ઉપાર્જન કરવાની ઇચ્છાથી ભટકતો ભટકતો જનમાં ચાલેલો ભય છે તેમ, સુખ સંપાદન કરવાની ઇચ્છાથી સંસારરૂપ જનમાં ચારે તરફ ભટકે છે, પરંતુ ત્યાં જ્યાંજ સુખ પામતો નથી.”

મત્કર્મકુલ્મત્સરપો મદ્ધક્તઃ સદ્ધર્મજિતઃ ।

નિર્વેરઃ સર્વભૂતેષુ યઃ સ યામેતિ પાન્ડવ ॥

“હે અર્જુન! જે મારે અર્થે કર્મ કરનારો, હુંજ જેને મુખ્ય હું એવો, મારો ભક્ત, સંગતો ત્યાં કર્યો છે એવો એવો અને અર્થ ભૂતોમાં વૈરરહિત છે તે મને પ્રાપ્ત છે.”

સદૃશં ચેષ્ટતે સ્વસ્યાઃ મક્રુતેજ્ઞનિવાનપિ ।

મક્રુતિં યાન્તિ મૂતાનિ નિગ્રહાં કિં કરિષ્યતિ ॥

“જ્ઞાનવાન પણ પોતાની પ્રકૃતિ અનુસાર એકાં કરે છે, કેમકે અર્થ પ્રાપ્તિએ પોતાની પ્રકૃતિને અનુસરે છે, ત્યાં નિમજ્જે કરી શકેલો”

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૪૧૬ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ રૂઝને ૨૧૧૭

વિષય પૃ: ૫૨

સમદાવાદ ગ્રંથાલય

સુરસાતી ફાંપીરાઈટ-સંગ્રહ
અપ્રેક્ષુ-હૈતુ.

સુખરૂપ સ્વપને ભૂલી મર્યાદાકરૂપ સુખને ઓળખતાં, વાસ્તવિક માર્ગ ભૂલી વિમાર્ગમાં અથરાતા, વદ રિપુઓએ છુંદાઈ થવાયેલા, વિવિધ તાપે તપેલા, અપરા નદીના કંપમાં કળેલા સહચારી પ્રવાસી બિચોને—

મરુત

સુ. ભવવન.

વસ્તુતઃ હું પણ આપથી અભેદ, બેદે તમારા જેવોજ, આ મધ્ય વનમાં અનંતકાળથી પ્રવાસ કરતો પ્રવાસી છું. પ્રાપ્ત પ્રવાસમાં કાંભળવામાં, જોવામાં, બોલવામાં, સમજવામાં અને અનુભવવામાં ખાલું તે આ રૂપે અર્પાય છે. તેને વિચારી યથાશક્ત્ય આચરવા કૃપા છે તો મિત્રધર્મે કરાવેલું કર્તવ્ય સુકળ થશે એમ મનાયું છે.

માનવ માત્ર સુખને ઇચ્છે છે; પણ વાસ્તવિક સુખ શું છે? તેના યથાર્થ સ્વરૂપને અને સાથી-રીમાંથી મળે છે, તેનું યથાર્થ માન ન હોવાથી, સદૃષ્ટ પદાર્થોમાંજ તે મેળવવા સતત ખટપટો કરે છે. સદૃષ્ટિ શું છે? સીધો કહે છે કે એ જોઈ ન સમજાય તેવો દેખાયો છે. એ છે કે નહિ? તેનું ઉત્તર-સદૃષ્ટ પદાર્થોમાં અપૂર્ણતા, ક્ષય અને નાશ, આ ત્રણ દોષો સ્વભાવસિદ્ધ છે. જે દૂર કરી શકાય તેવા નથી; છતાં જેને ટાળવા ચલ કરવામાં સુધાચાથી હલુ પૂર્ણ, અજર, અવિનાશી અને દુઃખ સંબંધથી રહિત સુખ, મેળવી શકાયું નથી એજ છે.

વાસ્તવિક સુખ કયાને પહોંચેલા ઇચ્છતા પ્રવાસીઓને

અમુક અમુક માર્ગે જવાય છે, તે તથા તે તે માર્ગે જે જે અતુલ્યતા પ્રતિકૂળતા હોય તે અને કેવા કેવા સાધન સંપન્ન થઈ જવાય છે તે, એ કથવામાં આવ્યું હોય તો તેમને સંગવહકર થાય એ આમાં-અર્થવામાં હેતુ છે.

પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ એ બે માર્ગમાંના કયે માર્ગે જવું તે પોતપોતાના સંસ્કાર અને તદ્દનુસાર પુરુષકારને આધીન છે. યોગ્ય પ્રયત્નથી સંસ્કાર બદલાય છે, ભોક્તૃત્વ- પ્રારબ્ધ અન્યથા થતું નથી; જગેરે લજ્જવામાં હોય તો ઘણો લાભ થાય છે. પ્રવાસ સુરૂપ થાય છે. આ માર્ગે સ્વાધીન મત છે.

અહિં કહેવાયલું સર્વે સ્વીકારવું-આચરવું એવો દુરાચલ નથી. યોગ્ય મનાય તે સ્વીકારવું-આચરવું. યોગ્યાયોગ્ય શું ? તે સુવિચારથીજ સમજાય છે. “સુજ્ઞેષુ કિં વહુના.”

વડોદરા, વિ.સં ૧૯૭૬, મહારાત્રી.	}	તરસ્યો પ્રેમામૃત તણો, આપ કૃપા અભિલાષી; બવાટવીમાં ભટકતો, છુ હું એક પ્રવાસી.
--------------------------------------	---	---

અર્પનાર.

ૐ નમઃ શ્રીશાન્તિનિકેતનાય.

૩૩

गतं न शोचयेद्विमान्भविष्यं नानुचितयेत् ।

मुखેન નિર્વહેત્કાલં વર્તમાનેન વર્તયેત્ ॥

હું સહચારી સાથે વિ.સ. ૧૯૫૧ના જેષ્ઠ વદી ૭ ને શુક્રવારે સાંજના સાડાપાંચ વાગે વેરાવળ રોડેએ ઉતર્યો. વાહન કરી પ્રભાસક્ષેત્રમાંના પરંપરાથી મનાવતા તીર્થ પુરાહિનને ત્યાં ગયો. આવશ્યક વાતચિત અને ભોજનાદિ વ્યવહારથી નિવૃત્ત થયો. અસહનીય ઉષ્ણતાએ ગુહના ઉપરની અમાશીમાં જવા પ્રેર્યો ત્યાં પડેલા આસ્તર્થને જોઈ વિશ્રાંતિ લેતો તે ઉપર ભોટયો.

સરીંગો ખળભળાટ કાંપકે સ્થરો કે વ્યવહાર દષ્ટિએ, કોઈપણ સમયે અને કોઈપણ પ્રયત્ને અન્યથા ન થાય એવી થયેલી ભૂલ પ્રત્યક્ષ દેખાઈ. હૃદયમાં અદૃશ્ય વેડના ઉદ્ભવી, જે ઉપાયશૂન્ય સમજાવાથી હૃદયભાર અશુરપે વહેવા માંડ્યો. ત્યાં સહચારીનું આવવું થયું. આવતામાં સ્થિતિ કળી જઈ પૂછ્યું કે, આ કરવું શું થોગ્ય છે? ને હોય તો શું કારણ? કારણજ ન્યાં કારણ પૂછતું હોય ત્યાં શું કહેવાય. હુમો ભરાયો. હૃદય ચીરાયું ને કંઈ મુક્ત થયો. પૂછનાર પરિસ્થિતિ સમજી વધું: માર્ગમાં પ્રસંગવશાત્ આપે આમ કહ્યું હતું:—“ભુદ્ધિમાન મતનો શોભ કરતા નથી, તેમ

અવિધ્યનું અનુચિતન કરતા નથી, પણ આવતી ક્ષણે પેતાની સાથે
જે ભોગ્ય થાવે તેને અવિકળપણે અવસ્થિત કરી ભોગવે છે
અને પ્રાપ્ત કર્તવ્યો આદરતાં-આચરતાં કાળનું નિર્વહન સુખવડે
કરે છે.” એ શું સ્મરણમાંથી દૂર થયું છે કે અન્યને કહેવા પૂરતું છે?
આ સાંભળતાની સાથે ઉપજેલો શોક સ્ત્રોત, અને વદાયું કે
“યજ્ઞાવિતઋણ”-યજું હોય તે થાય.

“પ્રારબ્ધં ષલ્લવસારં.... મોગેન તસ્ય જ્ઞય : । ” શ્રીશંકર.

“સ્વકર્મ સુત્રૈર્ગ્રાથિતો હિ લોક : । ” શ્રીરામ.

આ સૃષ્ટિ ચક્રની પ્રવૃત્તિનો હેતુ કર્મ છે. કર્મ એટલે વ્યાપારોએ
કરી જે સધાય, કિંવા કર્તાની ક્રિયાઓએ જે પ્રાપ્ય તે કર્મ.

જ્યેષ્ઠ એકજ કાળ અવસ્થા એટલે બુદ્ધ, વર્તમાન અને અવિધ્યત
એવી ત્રણ સંસ્થાને પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યેમ એકજ કર્મ અવસ્થા
એટલે સંચિત, પ્રારબ્ધ અને આગામી અથવા ક્રિયામાણ એમ ત્રણ
સંસ્થાને પામે છે. અનેક જાત જન્મોમાં સંચય થયેલા ફળારંભ
શક્તિ જે કર્મો તે સંચિત. સંચિત કર્મોમાંથી પરિપક્વ થયેલ
અને વર્તમાન શરીરનાં આરંભક કર્મો તે પ્રારબ્ધ. પ્રારબ્ધ
કર્મજનિત ભોગો ભોગવતાં વર્તમાન શરીરમાં કરાતાં અને
અવિધ્ય કાળમાં ફળ દેનારાં તે આગામી કર્મ.

સંચિત કર્મ અંતઃકરણ ઉપહિત સાક્ષિનિષ અજ્ઞાનની આવરણ શક્તિમાં રહે છે, પ્રારબ્ધ કર્મ અંતઃકરણ ઉપહિત સાક્ષિનિષ અજ્ઞાનની વિદ્યેષ શક્તિમાં રહે છે, અને પોતાથી ઉત્પન્ન થયેલ સુખ દુઃખના ભોગરૂપ ફળને આપે છે. આગામી કર્મ અંતઃકરણનો કર્તારૂપ વૃત્તિમાન અંશ જે અહંકૃતિ તે અહંકૃતિનું સાક્ષી સાથે જે ભ્રમજ તાદાત્મ્ય તે ભ્રમજ તાદાત્મ્યમાં રહે છે. આ તાદાત્મ્યનેજ ચિત્-જડ અંથી કહે છે.

સંચિત કર્મનો નાશ જ્ઞાનાભિએ કરી થાય છે. પ્રારબ્ધ કર્મનો નાશ મન, વાણી અને શરીરે કરી પ્રારબ્ધ ભોગ સમાપ્ત થયેજ થાય છે. ક્રિયમાણ અથવા આગામી કર્મનો નાશ જ્ઞાતાત્મકેક્ય સાક્ષાત્કારથી થાય છે. એવા સાક્ષાત્કારવાનને ક્રિયમાણ કર્મનો ભેષ થતોજ નથી

પ્રવૃત્તિ પશ્યણ જનો રવેચ્છિત કાર્યની સિદ્ધિ માટે વશમાં મારે છે. તે સિદ્ધિને કોઈ પ્રારબ્ધાધીન, કોઈ પુરુષ પ્રયત્નાધીન તેા કોઈ ઉભયાધીન માને છે. એ પક્ષત્રયના વિષયમાં ધણા ધણા શંકા સમસ્યાનના વાદો વદાય છે.

સર્વ પુરુષની જેમાં પ્રીતિ છે એવા જે અર્થ તે પુરુષાર્થ, તે ધર્મ, અર્થ, દામ અને મોક્ષ, એમ ચાર પ્રકારના મન્યો તેને પુરુષાર્થ અનુષ્ઠય કહે છે. એ પુરુષાર્થ અનુષ્ઠયમાં મનુષ્યનાં સર્વ

૯

કર્તવ્યોનો સમાસ થાય છે, એ સિદ્ધ કરવા યથામતિ સર્વનો અભિલાષ અને પ્રયત્ન હોય છે. તે પુરુષાર્થની સિદ્ધિ સાર પુરુષકાર અને પ્રારબ્ધની આ પ્રકારે વ્યવસ્થા સુખદ મનાય છે : ધર્મ મોક્ષની સિદ્ધિ પુરુષકારને આધીન છે, અને અર્થ કામની સિદ્ધિ પ્રારબ્ધાધીન છે. સદ્વિચારી, સત્યવાદી, સ્વધર્મ નિષ્ઠ, સદ્ગુણી ઇત્યાદિમાં પુરુષ સ્વતંત્ર છે. કેમકે તેમાં અન્યની અપેક્ષા નથી. અર્થ-કામ પરતંત્ર છે. ભોગનાં સાધન તે અર્થ, તેથી થતો વિષયનો યથેચ્છ ભોગ તે કામ. એ અર્થ કામમાં પરતી આવશ્યકતા છે, તેથી તે પરતંત્ર. પ્રારબ્ધથી એ જે પરતંત્ર મળી આવે તેને રાગ-દ્વેષનો ભાવ દબાવી ભોગવતાં, જે સ્વતંત્ર છે તે પામવા પુરુષે પ્રયત્ન અદરવો-આચરવો, આ રીતિએ જોતાં યોગ્ય છે.

અન્ય રીતે જોઈએ તો કાયિક, વાચિક અને માનસિક ક્રિયારૂપે ત્રિવિધ કર્મના વિહિત અને નિષિદ્ધ એવા બે પ્રકાર છે. તેમાં વિહિત કર્મના ત્રિવિધ સમાન હોવા છતાં પણ સંકલ્પકૃત બેદને લીધે, સકામ અને નિષ્કામ એવા બે બેદ પડે છે. અબ્યુદય આપે તે સકામ અને નિઃશ્રેયસ્ પમાડે તે નિષ્કામ. વિહિત કર્મને કેવળ કર્મની અને નિષિદ્ધ કર્મને વિકર્મની સંજ્ઞા છે. આ બે પ્રકારથી શેષ જે વૃષ્ટિભાવ તે અકર્મ કહેવાય છે. વિહિત નિષિદ્ધ કર્મ ધર્માધર્મનાં જનક છે, માટે તેને ધર્માધર્મ કર્મ પણ કહે છે.

સ્વભાવસિદ્ધ સદ્ગુણ ક્રિયાઓ રૂપ કર્મો ધર્માધર્મનાં જનક નથી
ગણાતાં. વિહિત કર્મ નિત્ય, નૈમિત્તિક, કામ્ય અને પ્રાયશ્ચિત એમ
ચતુર્વિધ છે. પ્રકારાન્તરે સાત્વિક, રાજસ અને તામસ એમ ત્રિવિધ
છે, તેનું ફળ સુખ, દુઃખ, મોહ અથવા પ્રકાશ, પ્રવૃત્તિ અને પ્રમાદ છે.
વિહિત કર્મ જે શુદ્ધિ, ઉપાસના અને યજ્ઞાદિ શુભ કર્મ

છે; તે પુણ્યરૂપ અપૂર્વનું જનક છે. અપૂર્વ એટલે કર્મની
સદ્ભાવસ્થા અને ફળની પૂર્વાવસ્થા; આને અદૃશ્ય પણ કહે છે. એ
શુભ કર્મનું ફળ સ્વર્ગોદિ છે, તેથી દેવયોની પ્રાપ્ત થાય છે. નિષિદ્ધ
કર્મ જે અશુદ્ધિ, અસત્ય અને હિંસાદિ અશુભ કર્મ છે તે
પાપરૂપ અપૂર્વનું જનક છે, અને તેનું ફળ નરકોદિ છે. તેથી પશુ
યોની પ્રાપ્ત થાય છે. વિહિત નિષિદ્ધ કર્મનો જેમાં સમાવેશ
થાય છે, તે મિશ્ર કર્મ કહેવાય છે, તે પુણ્ય પાપરૂપ અપૂર્વનું
જનક છે. ઉચ્ચ નીચ મનુષ્ય જન્મ તેનું ફળ છે. અધિક પુણ્ય
અને ન્યૂન પાપ જેમાં પ્રતીત થાય તે મનુષ્ય દેવ સમાન ગણા
યે. અને અધિક પાપ અને ન્યૂન પુણ્ય જેમાં પ્રતીત થાય તે
મનુષ્ય પશુ સમાન ગણાય છે.

ત્રિહિત નિષિદ્ધ અથવા શુભાશુભ કર્મો પોતાની અનરાગ
રહિત ઉત્તર કાળમાં અનુક્રમે ધર્માધર્મની અથવા પાપ પુણ્યની

ઉત્પત્તિ કરે છે. તે ધર્માધર્મ અંતઃકરણમાં વાસના ઝોડે પૂર્વાપૂર્વના
અભ્યાસે કરી ચિત્તમાં વસતા ચિત્તમત સંસ્કારરૂપે-ગ્રીજ રૂપે
રહે છે; અને ઠાળાન્તરે તેઓનાં સુખ દુઃખરૂપ ફળ થાય છે. આ
પ્રકારે શુભાશુભ કર્મોજી ધર્માધર્મરૂપ અપૂર્વદ્વારા સુખદુઃખરૂપ
ફળનાં હેતુ છે. લોક પોતાના કર્મ સૂત્રવડેજ ગુંથાયલો છે.

વાસના અને અદૃષ્ટ એ બે શુભાશુભ કર્મોના અંકુર છે.
શુભ કર્મથી શુભ વાસના અને ધર્મરૂપ અદૃષ્ટ એ બે અંકુર
થાય છે; અને અશુભ કર્મથી અશુભ વાસના અને અધર્મરૂપ
અદૃષ્ટ એ બે અંકુર થાય છે. શુભ વાસનારૂપ અંકુરથી શુભકર્મમાં
પ્રવૃત્તિ થાય અને ધર્મરૂપ અંકુરથી સુખનો ભોગ થાય. એજ
પ્રકારે અશુભ વાસના રૂપ અંકુરથી અશુભ કર્મમાં પ્રવૃત્તિ થાય
અને અધર્મરૂપ અંકુરથી દુઃખનો ભોગ થાય. આ બે અંકુરોમાંથી
વાસનારૂપ અંકુરનો ઉપાયથી નાશ થાય છે, અને અદૃષ્ટ રૂપ
અંકુરનો તે ફળની ઉત્પત્તિ વિના કોઈ પણ પ્રકારે નાશ થતોજ
નથી. અશુભ કર્મથી ઉપજેલ અશુભ વાસનારૂપ અંકુરનો
સત્સંગાદિ ઉપાયે નાશ થાય છે, અને શુભ કર્મથી ઉત્પન્ન
થયેલ શુભ વાસનારૂપ અંકુરનો દુઃસંગાદિથી નાશ થાય છે
એ રીતે પ્રવૃત્તિના હેતુ વાસનારૂપ અંકુરનો પુરુષ પ્રપત્ને નાશ થાય
અને ભોગના હેતુ અદૃષ્ટરૂપ અંકુરનો ભોગ કરી નાશ થાય
અર્થાત્ વાસનારૂપ અંકુરમાં અન્યની પ્રાપ્તિરૂપ વિકાર અને મળાની

નિવૃત્તિ તથા ગુણની પ્રાપ્તિરૂપ સંસ્કાર કરી શકાય, પણ અદૃશ્ય અંકુરનો તો ભોગેજ ક્ષય થાય. અંતઃકરણની વાસનાઓ શુભ થતાં સુખ દુઃખના ભોગ સમયે પણ શુભ વાસનાઓ શુભકર્મો પ્રતિજ પ્રેરે છે, અને તેથી શુભ કર્મોમાં પ્રવૃત્ત રહી મનુષ્યે નિઃશ્વેસના અધિકારી થાય છે આવે શાસ્ત્રદેશ છે. અદૃશ્યો ન્યારે ભોગથીજ ક્ષય થવાનો છે ભારે એ અંશ ઉપર ઉપેક્ષા રાખી વાસનારૂપ અંશનેજ શુદ્ધ અંકુરારી કરવા પ્રયત્ન મેળવે એવો યોગ્ય છે ને તે સ્વતંત્ર પણ છે.

“તંતમેવૈતિ કૌતેય સદા તદ્વાવભાવિત : ।

અસક્તો જ્ઞાચરન્કર્મ પરમામોતિ પુરુષ : ।” શ્રીકૃષ્ણ.

મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકાર આ અંતઃકરણ ચતુષ્કય કહેવાય છે. અનિશ્ચિત સંકલ્પ વિકલ્પાત્મક તત્ત્વને મન કહે છે. મનને ન્યાયનાર પૂર્વાર્જિત અનેક સંસ્કારોનાં ચિત્ત જેમાં ચિત્રિત છે એવું જે તત્ત્વ તે ચિત્ત છે જે તત્ત્વથી સારા સાર નિર્ણય કરી નિશ્ચય થાય છે તે બુદ્ધિ છે; જે તત્ત્વના બળથી જીવ પોતાને આ વિરાટ બ્રહ્માંડથી એક સ્વતંત્ર સત્તારૂપ માને છે તે અહંકાર છે.

ચિત્ત મનનો અને અહંકાર બુદ્ધિનો અંતર વિભાગ છે. ચિત્તમાં કર્મના બીજરૂપ સંસ્કાર અંકિત છે તે પાછળથી પડે.

દેખાડે છે, તેથીજ મન અહર્નિશ ચંચળ હોઇ નાચ્યા કરેછે, એજ પ્રકારે બુદ્ધિ તરતનું ચાલન અહંકારથી થાય છે. જે જીવમાં જેવા પ્રકારનો અહંકાર હોય તેવો તે પોતાને માને અને બુદ્ધિનું ચાલન પણ તેજ પ્રમાણે થાય. સંસારી મનુષ્યને જેમ સ્ત્રી માયા રજનુથી બાંધી વ્યવહાર કરાવે છે તેમ ચિત્ત મનને અને અહંકાર બુદ્ધિને દસાવી કબંધ કરાવે છે.

અહંકારના શુદ્ધ અને મલીન એવા બે ભેદ છે. હું પુરુષ, સ્ત્રી, અમુક જાતિ, ધની નિર્ધની, સખળ દુર્બળ, પંડિત કે મૂર્ખ છું, એ મલીન અહંકાર છે. હું વેદગ્ર, તરંગ્ર, બ્રહ્મગ્ર, કે બ્રહ્મ છું એ શુદ્ધ અહંકાર છે. અશુદ્ધ અહંકાર જીવને ઈદ્રિઓમાં જોડી નીચે પાડેછે, અને શુદ્ધ અહંકાર સાધકને ઉર્ધ્વગામી કરે છે.

વાસના—સંસ્કારથી કર્મ, કર્મથી વાસના, આ પ્રકારે વાસનાનું ચક્ર અને જીવનું આવાગમન ચાલુ રહેછે. પૂર્વ કર્મનિર્જિત કર્મ સંસ્કાર અથવા આ જન્મના સંજની સ્મૃતિ જેવી ચિત્ત ઉપર અંકાઈ રહેછે તેવીજ આસક્તિ તેમાં ઉત્પન્ન થાય છે, અને તે આસક્તિ અનુસાર આસક્તિના વિષયમાં બંધાઈ રહે છે. ચિત્ત અને મનના યુગ્મથી આસક્તિનો જન્મ થાય છે, જેમ પુત્ર પિતાના પ્રજા તાંતુની રક્ષા કરીને પિતાના અધિકારને પ્રાપ્ત થાય છે તેમ આસક્તિના બળથી મન ખેંચાઈને આસક્તિ સંબંધી

વિષયને બારણું કરી સૃષ્ટિ એક તરફ ધકેલે છે.

અહંકાર અને બુદ્ધિથી બાવ તરવનો ઉદય થાય છે. પ્રપંચમય દશ્યનો અનુભવ બાવ તરવથી થાય છે. અર્થાત્ બાવ તરવના સહાયથી દશ્ય પદાર્થનું જ્ઞાન દૃષ્ટાને થાય છે. એ બાવના શુદ્ધ અને અશુદ્ધ એવા બે પ્રકાર છે. અશુદ્ધ બાવ બુદ્ધિને વિષયવત્ત્વ કરી દે છે, અને શુદ્ધ બાવ કમથી બુદ્ધિને બ્રહ્મપદમાં પહોંચાડે છે.

મનુષ્ય માત્ર આ બે તરવથી પ્રેરાઇ કવિક, વાચિક અને માનસિક કર્મ કરવા સમર્થ થાય છે. આસક્તિવશ થઇ કર્મ કરે છે અથવા ભાવવશ થઇ કર્મ કરે છે. આસક્તિમાં પરતંત્રતા-પરાધીનતા છે, અને ભાવમાં સ્વતંત્રતા-સ્વાધીનતા છે. વિષયો ધણા હોવાથી આસક્તિ ધણા પ્રકારની છે, પરંતુ શુદ્ધભાવ તો અદ્વૈત દશ્યને પ્રાપ્ત થાય છે, કેમકે બ્રહ્મપદ અદ્વૈત છે. અશુદ્ધ બાવ આસક્તિથી દબાય છે, અને શુદ્ધ ભાવથી તો આસક્તિ નહિવત્ થાય છે. શ્રી કૃષ્ણ કહે છે કે, જે જે ભાવથી ભાવિત હોય તે તે ભાવને પ્રાપ્ત થાય છે. આસક્તિરહિત કર્તા પરને પામે છે.

અહમ્—અ આદિ ૧૬ સ્વર તથા કથી હ સુધીના ૨૩ વ્યંજન મળી કુલ ૪૯ વર્ણ છે અથી હ સુધીનો પ્રત્યાહાર જેમાં સર્વ વર્ણો-અક્ષરો આવી જવથી સમસ્ત નામો અને રૂપો પણ તેમાં આ

વી ગયાં મળ્યા છે, તે કારણથી જ તે 'જીવ' સ્વપ્નનો વાચક છે. સર્વ દૃશ્ય વર્ગ જીવ ભાવને અવલંબીતે જ છે. તેનું પ્રથમ સ્પુરણ અહમ છે. એ અહમ સંગ્રા મનાનું કારણ પણ એ જ છે કે, તે અહમ પ્રત્યાહારમાં સમસ્ત નામરૂપ અંતરગત થાય છે. વાણીનું સાધન સર્વ વર્ણોનો પ્રત્યાહાર 'અહ' એ કંઈ સ્થાનથી ઉદ્ભવી તેનો ઓછ સ્થાન 'મ' માં અંત આવી અહમ સ્વપ્ન થાય છે. તે સૂચવે છે કે સર્વ વાચ્યનો આરંભ અને અંત અહમ માં જ છે.

ઉપરેક્તનો વિચાર કરતાં સ્પષ્ટ થાય છે કે :- અજ્ઞાન રૂપ અધિષ્ઠાનથી-ઉત્પત્તિ સ્થાનથી-ગત-યએલું અને જોનો કર્તા સંકલ્પ છે. એવો આ નામ રૂપાત્મક અજ્ઞાન પ્રભવ સર્વ દૃશ્ય જડ વર્ગ દેહ ઇન્દ્રિયાદિ સંઘાતથી તે બ્રહ્માંડ સુધી-છે તે આત્મા-હું નથી. પણ એઓથી વિવક્ષ્ય સર્વ રિદિયા રહિત આત્મા છે-હું છે-અહમ છે.

હું આર્ય સંતાન છું. મારી મૂળ વિદ્યા વેદ વિદ્યા છે. મારૂં વર્યસ્ત્ર ત્યાગ, પવિત્રતા અને આત્મ સંયમ છે. મારૂં મૂળ ધન કળા વિજ્ઞાન રૂપ ઐદિક વિદ્યાઓ નહિ, પણ બ્રહ્મવિદ્યા છે. શદ્દ અહંકાર આ છે. બાકીની અહંવૃત્તિ એ મલીન છે. અધઃપાત કરનારી છે.

આર્ય સંસ્કૃતિનો મૂળ હ્રદય અને ઉપદેશ તો અંદિક સ પતિનો સદ્ગર્ભમાં સદુપયોગ તેમજ આંતર સાધના કરીને નિગંતરના

પરમ સુખરૂપી મોક્ષ સંપત્તિ મેળવવાનો છે. અધિક વસ્તુ સ્થિતિઓ વડે ઉત્પન્ન થતાં ક્ષણિક સુખની મોહ ભાગમાં ન હસતાં આત્મનિષ્ઠા તથા અજ્ઞાનુભવની પ્રાપ્તિ કરી ભ્રમ સંસારચક્રના આવાગમનમાંથી સદાને માટે મુક્ત થાવું. અર્થાત્ દુઃખમાત્રની આત્મતિક નિવૃત્તિ અને પરમાનંદની નિત્ય પ્રાપ્તિ રૂપ મોક્ષ પદને પામવું એજ છે.

આર્યસંસ્કૃતિ પૃથ્વી પરના સમસ્ત દેશો કરતાં એ પ્રાચીન છે. એની વેદ વિદ્યા સનાતન છે. એનું જ્ઞાન સર્વોત્તમ છે. એનાં દર્શન શાસ્ત્ર સર્વોપરિ છે એનાં શાસ્ત્રીય અન્વેષણો પરિપૂર્ણ છે. એનો ઇતિહાસ સમસ્ત જગતની પ્રમાણ ઇતિહાસ કરતાં મહત્તા, ગૌરવ, વીરતા, શક્તિ અને ચારીત્ર્યમાં અનુપમ અને અલૌકિક છે. આર્યાવર્તનાં ઋષિઓ, રાજ ઋષિઓ, ઋષિ પત્નિઓ, વીરાંમનાઓ, સતિ સાધ્વિઓ, સંતો અને કર્મ વીરો, એ સર્વે અનેક યુગો વહિજવા છતાં પણ પોતાની પ્રતિભાનો અનુપમ પ્રકાશ આપ્યાજ કરે છે, જે માત્ર સંચક્ષુઓને વિવેકીઓનેજ. મહાન્ધ કે મતાંધને તો નહિ જ.

અધિકાર— વ્યવહારના પદાર્થોની તૃષ્ણા વાળા મનુષ્યોનો સકામ કર્મમાં અધિકાર છે. વિત્ત શુદ્ધિને હચ્છનારાઓનો નિષ્કામ કર્મમાં અધિકાર છે. જગતમાં સામર્થ્યાદિમાં સૌથી મોટામાં મોટા પ્રજુ છે—

હરિ છે, માટે આપણે તેમને સર્વસ્વ અર્પણ કરી તેમનાજ હાસાન-
હાસ થઈ રહેવું, ને તેમાંજ આપણે પ્રેમ રાખવો, એવી ધ્વજા
રાખનારા મનુષ્યોનો પ્રભુની પ્રેમ લક્ષણા ભક્તિમાં અધિકાર છે.
ચિત્તમાંથી વૃત્તિઓ ઉઠે છે, તેજ પુરુષને દુઃખનું બાન બરાબ છે,
માટે તે વૃત્તિઓનો નિરોધ કરવા ધ્વજનારાઓનો યોગમાં અધિકાર છે.
પરમ તત્ત્વને જાણ્યા વિના ચિત્તનો કાઢ સમી મનુષ્યને શાસ્ત્રતિ
શાંતિનો બાજ થવાનો સંભવ નથી, ને શાંતિ વિના તેને પરમાનંદનો
બાજ થવાનો પણ સંભવ નથી, માટે પરમ તત્ત્વને જાણવું એજ
મારું કર્તવ્ય છે, એમ જાણનાર મનુષ્યોને વેદાંતના અવલુટિ દાન
જ્ઞાનમાં અધિકાર છે. કશ્યાસાગર પ્રભુએ લીલા વિગ્રહ ધરી યોને
તથા પોતાની વિભૂતિ રૂપ મુનિઓ દ્વારા ઉપરના સર્વ સાધનોનો
ઉપદેશ કર્યો છે. સર્વ મનુષ્યોને સર્વ વિચાર કે સર્વ ક્રિયામાં
સરખો અધિકાર હોતો નથી જ.

૧ વેદાંત પારમાર્થિક સત્તારૂપ તત્ત્વ સાક્ષાત્કારનો માર્ગ છે. તેનાં
સાધન વિવેક, વૈરાગ્ય અને જમાદિષ્ટ સંપત્તિ છે. તેમાં પ્રાણરૂપ
વૈરાગ્ય છે. તેની સિદ્ધિ આત્મ તૃપ્તિ અર્થાત્ નિષ્કામતા છે.

૨ ભક્તિ બાવ તંત્ર માર્ગ છે. સાધન નવધા ભક્તિ છે. તેમાં સ્મરણ,
ભક્તિ પ્રણરૂપ સાધન છે તેની સિદ્ધિ હૃદયની આદ્રિતા-છટનું
નિરંતર જ્ઞાન છે.

૩ યોગમાર્ગ એ સર્વવ્યવસ્થા પ્રવલ તંત્ર માર્ગ છે. સાધન મમ નિમગ્નિકાદિક અણંગ છે તેમાં મુખ્ય જ્ઞાન જ્ઞાન છે, તેની શિદ્ધિ શક્તિ અર્થાત્ અંતર્ય છે.

નિર્દિષ્ટ ત્રણ માર્ગમાં પ્રમાદથી થતા જન્ય પશુ સાધકે જ્ઞાન માં રાખવા યોગ્ય છે. પ્રમાદ થતાં વેદાંતમાંથી શુદ્ધિ જ્ઞાન અને દંભ વિગેરે જન્ય થાય છે. યોગમાંથી મર્મરૂપ જન્ય થાય છે. તેજ પ્રમાણે પ્રમાદથી ભક્તિમાંથી ધેરછાડપ જન્ય થાય છે. પ્રત્યેક માર્ગમાં કર્તવ્ય કર્તવ્યના નિર્ણય માટે તો શ.અનેજ પ્રમાણ રૂપે માનવું. એવો ભગવદ્દેશ છે

પ્રાચ: કલ્યાણનો માર્ગ બહિર્ દ્રષ્ટિથી જ્ઞાનમાં શોધવાથી હાથ જાગે એમ નથી, માત્ર અંતદ્રષ્ટિથી પિંડમાં શોધવાથીજ તે હાથ જાગે છે. માટે જ્ઞાનુએ—સાધકે પોતાના અધિકારાનુસાર અંતર-દ્રષ્ટિથી એવો પ્રવલ કરવા યત્નવાન રહેવું જોઈએ.

યોગ્યતા—મનુષ્યમાં “પોતે ઉત્તમ વર્ગમાં છે” એમ માનવાની સ્વાભાવિકી વૃત્તિ હોય છે. પરંતુ તે વર્ગની પોતામાં યોગ્યતા નથી હોતી તો, માત્ર તે વર્ગમાં પોતાને મજાવાથી તેનું રૂળ મળતું નથી એટલુંજ નહિ પણ હાની થાય છે. એથી હિતકારી કર્તવ્ય તો યોગ્યતા સંપાદન કરવી જોઈ છે. પાત્રતા વિના પદાર્થની પ્રાપ્તિ થતીજ નથી. આરેષ કરે અધિકાર આવતો નથી. માત્ર

તિકાના અથવા ભુદિ નશન મળાય છે ઉત્તમ વર્ગમાં જવાતું નથી, કનિષ્ઠમાં રહેવાતું નથી, તેથી ઉભય બ્રહ્મ થવાય છે; એ સાધકે વીસરવાનું નથી.

ચૈત્ત્યતા માટે અનેક કર્તવ્ય, અનેક જ્ઞાતવ્ય અને અનેક પ્રાપ્તવ્ય છે. પુરૂષ પ્રયજ્ઞાનુસાર કર્તવ્યની, જ્ઞાતવ્યની અને પ્રાપ્તવ્યની સિદ્ધિ થાય છે. મહાભાગી સાધકોએ મનુષ્યપણાની સૂક્ષ્મતા માટે યુષ્મત્વે કરી સત્સંગ, સત્સાત્મ વિચાર અને હરિ પ્રસાદકર નિષ્કામ સત્કર્મ કર્મ અવશ્ય કર્તવ્ય છે. જીવ, હૃદય, માયા, જમતનાં તરવ અતરવ, હેવ ઉપાદેયાર્થ અથવા ત્યાગ ગ્રહણસાર જ્ઞાતવ્ય છે. સત્સંગાદિ એ બહિરંગ તથા અંતરંગ સાધનોનું ફળ જુન "બ્રહ્માત્મકત્વ જ્ઞાન" જ પ્રાપ્તવ્ય છે.

ધૃત્યોદયથી દુઃખ—નિપજે તે નથી નર્કમાં,

અંતેશ્વરી સુખ—ઉપજે તે નથી સ્વર્ગમાં.

જેના આચારમાં ચોરી, વ્યભિચાર અને હિંસા નથી; વાણીમાં નિન્દા, અનૃત, કઠોરતા અને વાચાલતા નથી; વિચારમાં તૃષ્ણા, ચિંતા અને બુદ્ધિમંદતા નથી તેજ મનુષ્ય-સંપૂર્ણ મનુષ્ય. મનુષ્ય-પણાનો હક ધરાવનારે આ માપથી પોતાને માપવો અને જાણવું કે હું કેટલો મનુષ્ય છું.

આપણું ધર્મ જ્ઞાન સ્વરૂપ અથવા અધુરું હોય છે સાં સુધી તે અદ્વંકાર અને નાસ્તિકતાજ ઉપજાવે છે; જેમ જેમ જ્ઞાન વધતું જાય છે તેમ તેમ હૃદય નિરંજિમાન અને આસ્તિક થતું જાય છે.

પોતાની જવાબદારીને ઓળખવી અને સમાજ, દેશ અને મુશ્વત્તે માન્ય એવા ધારા પાળવા તેનું નામ નીતિ ને તે જેનામાં હોય તે નીતિમાન.

તત્ત્વ જ્ઞાનના સંયંધમાં જાનતું તે યવતું છે-જાણવું તેવું થવું છે. જાણવા જેવા થવામાં જોડાવું અંતર તેલથી જ્ઞાનની ન્યુનતાજ ગણાય છે.

શાસ્ત્ર એક શ્રી ભગવદ્ગીતા, દેવ એક શ્રી કૃષ્ણ અને મંત્ર પ્રજ્ઞાના નામ. જુના ક્રિયા શક્તિ અને જ્ઞાનશક્તિ ઉભયનું પ્રતિપાદન

ગીતામાં છે. જેમ તપાસી સાવધાન રહી સાધકે તેનો ઉપયોગ કરવો.

પોતાને ધાર્મિક માનનાર દુઃખી ન હોય અને પોતાને દુઃખી માનનાર ધાર્મિક ન હોય એ નિશ્ચય છે. દુઃખનું કારણજ માત્ર ભોમ સાક્ષા છે તે ધ્યાનમાં રાખી નિશ્ચય કરવાનો છે.

લેખનથી પઠનની શુદ્ધિ થાય છે, મનને આનંદ થાય છે, લોકહિત પણ અંશતઃ થાય છે; એ શુભ કાર્યમાં બહુ મુશ્કેલી છે મંત્રી મથાશક્તિ પ્રવૃત્ત રહેવું.

અંતઃકરણની વિશ્રાંતિ વેદાંત વિચારમાં છે. વાસ્તવ પુરુષાર્થ તથા નિઃશ્રેયસ્, જ્ઞાન વિના નથીજ. એ શુદ્ધિમંતને અનુભવ સિદ્ધ છે તે બ્રહ્મવા જેવું નથી.

હું કોણ છું? આ બધું કયેમ થયું છે? આનો કતાં કોણ છે? અર્થ ઉપાદાન શું છે? આ ચાર પ્રશ્નો સંબંધી થતા વિચાર વિચારણીય છે. નિર્ણય વિચારથી જેટલું નિશ્ચય થવાય છે તેટલુંજ નિર્ભય થવાય છે.

પ્રતિદિન શાસ્ત્રને વિમળ અને શાન્ત ચિત્તે વિચારવું. નિર્મળ, વિશ્લેષ અને નિધુક અર્થને ધારવો; ધર્માભાસક કર્મ જાળને

તરાએ તજવી. સત્યધર્મનો આગ્રય કરી પરમ સુખને બળવું.
વિપરિત વિપરિતકર છે.

પ્રથમ નિજના, અધિકારને તપાસી તદ્દનુસાર કાર્યનો સ્થાન,
સમય, ઉપકરણ અને અત્મગુણનો વિવેક રાખી આરંભ કરવો
એ ડહાપણ છે.

ધૃતિ, ક્ષમા, દમ, અસ્તેય, શૌચ, ઇન્દ્રિય નિગ્રહ, ધી, વિદ્યા,
સત્ય, અક્રોધ, આદરને સર્વ કાળના સર્વ દેશના, સર્વ ધર્મના
ધાર્મિકોએ ધર્મ રૂપ માન્યા છે. કદાપિ સ્થાન, સમય, પરિસ્થિતિ
અને રુચિભેદે વેષ ખીજે પેહેરાવાયો હોય તો પણ આત્મા તો
એજ છે.

આચાર, વિચાર અને ઉચ્ચારથી અન્યનાં તન, મન અને ધન
બગડે તે તથા પોતાનાં સુખ-સગવડ માટે બીજાનાં સુખ-સગવડનો
ભોગ લેવાય તે અધર્મ છે-પાપ છે એ યથાશક્તિ અકર્તવ્ય છે.
આચાર વિચાર અને ઉચ્ચારથી અન્યનાં તન, મન અને ધન
સફળ થાય તે તથા બીજાનાં સુખ સગવડ માટે પોતાનાં
સુખ-સગવડનો ભોગ અપાય તે ધર્મ છે-પુણ્ય છે. એ યથાશક્તિ
કર્તવ્ય છે.

નિરવાર્થ મૈત્રીમાં કેવું અને કેટલું સુખ છે, તે સ્વાર્થ અને અભિમાનથી ભરેલા મર્યાદા નાશ થતા જ નથી-જાણી શકે જ નહિ.

નિર્વિવાદિત છે કે, અસત્ય અને અન્યાય દુઃખપ્રદ છે. જ્યાં સુધી પોતે પોતાને બુદ્ધિ રહેવાથી ત્યાં સુધી એ થવાનું. સુખ રૂપ દુઃખ મળવાનું.

જે સુખ શકા અને બંધ મિશ્ર હોય, તે સુખ સુખ નથી; પણ તે સુખઃભાસજ છે. વાસ્તવિક સુખ તો નિશંક અને નિર્ભય થવાય તે છે; મોટે જે કરવાથી નિશંક અને નિર્ભય થવાય, તેજ પરમ કર્તવ્ય છે.

અપૂર્ણતા, ક્ષય અને નાશ જે સૃષ્ટિ પદાર્થોમાં સહજ છે તેને મમત્વ બાંધી પૂર્ણ, અક્ષય અને અવિનાશી કરવા મથવું એ જેમ મૂર્ખતા છે તેમ જાતિભોગ અને મરણ જે શરીરનાં સહજ છે તેને અન્યથા કરવા મથવું, એ પણ મૂર્ખતાજ છે.

બીજે શું કરે છે તે આપણે જોવાનું-કરવાનું નથી, પણ આપણે કરવા યોગ્ય શું છે તે જોવાનું-વિચારવાનું-કરવાનું છે.

સમય, સ્થાન, દ્રવ્ય અને આત્મચળ-શ્રદ્ધા-વિશ્વાસ-નિશ્ચય આ ચાર, વ્યાવહારિક કોઈ પણ કાર્ય સાધવામાં સાપેક્ષ છે; અને તદનુસાર કાર્ય કરાય તો સુફળ થાય છે, પરંતુ પારમાર્થિક સાધવામાં તો શ્રદ્ધા શિવાય અન્ય ત્રણની અપેક્ષા નથી તેમ તેની પ્રાપ્તિ અપ્રાપ્તિ સ્વાધીન પણ નથી, આમ છે તો પણ વદચ્છા પ્રાપ્ત સ્થાન, સમય અને દ્રવ્યને પારમાર્થિકમાં યોગ્ય યોગ્યવાં એ કર્તવ્ય છે.

મુગને રડવું, જીવતાને મારવું, પોતાને ઓળખવું નહિ તે બીજાને ઓળખવા મથવું, બીજા શું કરે છે તે સૂક્ષ્મ દષ્ટિએ જોવું અને પોતાના કર્તવ્યને બુઝવું, બીજાને ઉપદેશવા પાંડિત્ય ધરવું અને પોતે સેવાના ઉપદેશને વીસરવું, બીજાના ગુણમાં દોષારોપ કરી દોષરૂપ જોવું અને દેખાડવું, પોતાના દોષને રૂપાત્તર કરી ગુણરૂપ દેખાડવું, ગુણદોષનું કીર્તન કરવું; આ બધું અધઃ પાતનું પૂર્વરૂપ છે ગુણદોષનું ચિંતન પરમાર્થથી વિમુખ બનાવે છે.

દેવ, મનુષ્ય, અસુર અને પશુ એ પ્રત્યેકના કેટલા અંશો મારામાં છે એ અને તેની યતી વધત્રટ પ્રતિક્ષણ તપાસના રહેવું એ આત્મનિરિક્ષણ છે. આત્મનિરિક્ષા અધઃપત્યી રહે છે.

હર્ષા, રૂપર્ષા અને અસરની જગ્યાએ હર્ષ, મૈત્રી અને દયાને સ્થાન અપાય તો કર્તવ્યના ધણા અંશે સાધ્ય થાય છે.

બ્રમોત્પાદક કાતા અને કનકમાં આસક્તિ રહિત નર, નરાકૃતિ ભર્ગ છે. નર-મનુષ્યજ નારાયણ થાય છો તે કેવળ શિશ્રોદરપરાયણ થઈ રહેવાથી નહિ, પણ આત્મપરાયણતાથીજ.

શ્રવિતેષણા, ધનેષણા, દારેષણા, ઘોષેષણા, આ ઇષણા-ચતુષ્ટયનો ત્યાગ લેજ ત્યાગ છે.

કર્મયોગ, હૃદયોગ, લયયોગ, રાજયોગાદિ ષણા યોગ ગણાય છે, પણ મમતાયોગજ યોગ છે.

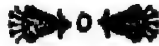
સ્વ સ્વરૂપનું અનુસંધાન તે ભક્તિ છે, અને અન્યથા રૂપના ત્યાગ પૂર્વકે સ્વરૂપસ્થિતિ તે મુક્તિ છે.

જો માત્રી મનુષ્ય સરીરરૂપ તીર્થને પામી સાધનચતુષ્ટય સમ્પન્ન થવારૂપ તીર્થોપવાસ કરે, ઇષણાચતુષ્ટયના ત્યાગરૂપ દ્વાર કરાવે, શાન ગંગાનું સ્નાન, તૃપણ અને પાન કરે, આત્મવત્ સર્વ ભૂતરૂપ તીર્થ દેવનું યથામિલિતોપચારથી પૂજન કરે, અગત્યનું દાન કરે,

સત્યાવલંબીની નિશ્ચયાત્મિકા શુદ્ધિએ શ્રદ્ધા અથવા શુદ્ધિમાં
સત્યાવધારણ એ શ્રદ્ધા તે શ્રદ્ધારૂપ શ્રદ્ધ કરે, અહંમત્વના પિડ
મૂકે, ક્ષણયગમાં સ્વાર્પણરૂપ ક્ષણભોજ કરે અને શાંતિરૂપ આશિષ
પામે તોજ પાત્રીની પાના સુદૃગ જણાય.

હરિ: ૐ

શાન્તિ: શાન્તિ: શાન્તિ: ॥

देहात्मधीवद् ब्रह्मात्मधा दाढये कृत कृत्यता ।
यदातदाऽयंभ्रियतां मुक्तोऽसौ नात्र संशयः ॥

शास्त्रं दृष्टिगुरोर्वाक्यं तृतीयधात्म निश्चयः ।
त्रिधैव यो विजानाति स मुक्तो नात्र संशयः ॥

आदानस्य प्रदानस्य कर्तव्यस्य च कर्मणः ।
शीघ्रमक्रियमाणस्य कालः पिबति तद्रसम् ॥

देहो देवालयः प्रोक्तः जीवो देवः सनातनः ।
त्यजेदज्ञाननिर्मास्यं सोऽहंभावेन पूजयेत् ॥

योगास्त्रयो मया प्रोक्ता नृणां भेयो विधित्तया ।
ज्ञानं कर्म च भक्तिश्च नोपायोन्योस्ति कुत्रचिन् ॥

निर्विण्णानां ज्ञानयोगोऽन्यासिनामिह कर्मसु ।
तेष्वनिर्विण्ण चित्तानां कर्मयोगस्तु कामिनाम् ॥

यद्वच्छया मत्कथादौ जातश्रद्धस्तु यः पुमान् ।
न निर्विण्णो नातिसक्तो मक्ति योगोऽस्य सिद्धिदः ॥

तस्यैवाहं ममैवासौ स एवाहमिति त्रिधा ।
भगवच्छरणत्वस्यात् साधनाभ्यासपाकतः ॥

धृतिः क्षमा दमोस्तेयं शौचमिन्द्रिय निग्रहः ।
धीर्विद्या सत्यमक्रोधो दशकं धर्म लक्षणम् ॥

चतुर्भिरपि चैत्रैर्निर्द्वेषाभिमिभिर्द्वैजैः ।
दशलक्षणको धर्मः सेवितव्यः प्रयत्नतः ॥

अशौचमनृतं स्तेयं नास्तिक्यं शुष्क विग्रहः ॥
 कामक्रोधश्च तर्षण्य स्वभावोन्ते वसायिनाम् ॥

अहिंसा सत्यमस्तेयमक्राम क्रोध लोभता ।
 भूत प्रिय हितेहा च धर्मोयं सार्वधार्मिकः ॥

दयया सर्वभूनेषु संतुष्टया एन केन वा ।
 सर्वेन्द्रियोपशान्त्या च तुष्यत्यासु जनार्दनः ॥

तितिक्षया करुणया मैत्र्या चास्त्रिल जंतुषु ।
 समत्वेन च सर्वात्मा भगवान्संप्रसीदति ॥

अनाचारेण मालिन्य अत्याचारेण मूर्खता ।
 विचाराचारयेर्योगः सदाचारः स उच्यते ॥

स्वे स्वेऽधिकारे या निष्ठा सगुणः परिकीर्तितः ।
विपर्ययस्तु दोषः स्यादुभयोरेष निश्चयः ॥

विषयाभिनिवेशेन नात्मानं वेद ना परम् ।
वृक्ष जीविकया जीवन् व्यर्थं भस्त्रेव यः स्वसन् ॥

प्रत्यहं प्रत्यवेक्षेत नरश्चरितपात्मनः ।
किं नु मे पशुमिस्तुल्य किं नु मे सत्पुरुषैरिति ॥

इच्छोदये यथा दुःखमिच्छाशान्तिर्यथा सुखम् ।
तथा न नरकेनापि ब्रह्मलोकेऽनुभूयते ॥

एतावानेव लोकेऽस्मिन्पुंसः स्वार्थः पर स्मृतः ।
एकांत भक्ति गोविंदे यत्सर्वत्र तदीक्षणम् ॥

नेह कर्तव्यं धर्माय न विरागाय कल्पते ।
न तीर्यपदं सेवायै जीवन्नपि मृतो हिंसः ॥

तत्कर्म हरितोषं यत्सा विद्या तन्मतिर्यया ।
तदूर्णं तत्कुलं श्रेष्ठं तदाभयं शुभं भवेत् ॥

‘कान्ता च जिह्वा कनकं च तानिरुणाञ्जि यस्तस्य भयं न मृत्योः’

“न हि स्वात्मारामं विषयं मृगं तृष्णा भ्रमयति”

31-11-1945

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

भाषासहित निम्न प्रश्नों के उत्तर दीजिए।

श्री २२१ - जेष्ठ २५ - १९५१

ଆଧ୍ୟକ୍ଷକ:

ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କର ଅବସ୍ଥା କିଛି,

ଅନୁରୋଧ କରୁଛି, ଏବଂ ପ୍ରତି-କରଣ,

ଅଧ୍ୟକ୍ଷକ:

ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆବଦ୍ଧ,

ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କ ଅବସ୍ଥା-କରଣ.

